BUCH IV.

॥ प्रवर्ग्यकल्पः ॥

मैत्रायणीशाखायां मानवश्रौतसूत्रं

प्रियधारकेण कावरेण कियवाड्ये नगरे रुक्ष्यदेशे

संशोधितमीशसंवत्सरे

१९०१

॥ ओम् ॥

अथातः प्रवर्ग्यकल्प व्याख्यास्यामः । प्रवर्ग्यं संभरिष्यन्नग्नावास्यामौ पौर्णमास्यामापूर्यमाणपक्षस्य वा पुण्ये नक्षत्रे सौ ऽह्नि स्वविधानप्रकृतिः । १ । यथोपदिष्टं मन्त्रानुपूर्व्याद्रव्यैरभिसंबन्धः । २ । न प्रथमयज्ञे ज्योतिष्युक्थ्ये च प्रजाकामः पशुकामः । प्रजाकामानां च बृहस्पतिसवो विकृतः । ३ । विज्ञायते ऽपशिरा वा एतस्य यज्ञो यस्य न प्रवृज्यत इति । ४ । न हादशातिप्रवृज्यादित्युपदेशः । ५ । पशाद्वार्क्षपत्यस्य कांस्ये चमसे वा दधि गृह्णोत्वा "गायत्रेण क्रन्द इति प्रपद्य "दधिक्राव्णो अकारिषमिति दधि त्रिः प्राश्य "युञ्जत इति समिधमादधाति । ६ । दीक्षितस्याङ्कीति बुक्षयोर्दीक्षितस्योत्तरतो गार्हपत्यस्य । ७ । संस्तीर्णे चतस्रो ऽधीः प्रयुनक्ति त्वादिशो वेणवी विकङ्कतीर्गोदुम्बरा गोदुम्बरं स्रुवं चादत्त । सावित्रेण "देवस्य त्वेति तां तान् । यदि वोक्थ्यमन्त्रम् । ८ ॥ उत्तिष्ठेत्युपोत्थाय "प्रेतु ब्रह्मणस्पतिरित्यभिप्रव्रज्याग्नेणाकृवनीयं कृष्णाजिनमास्तीर्य तस्मिन्संभाराञ्जिघर्ति पशाधीन्मृदं चतस्रोकवपा वराकरोति

---

1 (MS. IV, 9, 1 E; Ap Çr. 15, 1 4)· 1) °कल्पो M2B, सार्प (ein blosses versehen für सोर्प?) M2B, °प्रकृतिर्यथो° so M2B (cf comm. zu Katy Çr. 26, 2, 5) °प्रभृतिर्यथो° NS. — 2) मंत्रापूर्वाद्रव्यैर° N, °संबद्धः M2B — 3) °युक्थ्ये corr. cf. Ap. Çr. 15, 12, 11 °युक्थ्ये d. mss., प्रजातिकामानां M2B, बृहस्पतिः-सवे M2B. — 4) °पतेघ्रण° schreiben d. mss wie ähnlich öfters, वा fehlt in NS, प्रव्रजति NS [am schluss d. mss. ohne *ti* wie z. b. auch Âçv. Çr. 5, 4, 8]. — 5) °प्रवृज्या° corr °प्रवृज्या° d. mss, °पदेशः (°शा M2) mss. ausser N — 6) [su. 6–33 sind auch in P3 vertreten] उत्तरतो (st. *paçcad*) P3 wohl nur aus missverstandniss cf. su 7, दधि गृह्णोत्वा fehlt in mss ausser S [das zwei- resp. dreimalige *dadhi* fallt nicht auf cf. zu 1, 2, 3, 25], गायत्रेण so P3 wie MS. IV, 122, 12 गायत्रो d. übr wie 4, 2, 8. 4, 6, क्रन्द इति प्रपद्य corr. cf. w. u. II. cc. क्रंदइतिप्रपाद्य M2B क्रंदःप्रपद्य-

कृतं पूतीकं पिष्टं ' पूर्वार्धमन्नापयः । ९ । खादिर्या मृदं प्रहरति "देवी द्यावापृथिवी इति ॥ मखाय खेत्य-पादाय "मखस्य खेत्युत्तरस्मिन्कृष्णाजिनास्ते निवपति । १० ॥ देवीर्वयोरिति वैणव्या वल्मीकवपामिति ॥ इत्यत्यय श्रासीदिति वैकङ्कत्या वराहविकृतम् ॥ देवो ऊर्जाकृतो इत्योदुम्बर्या पूतीकम् ॥ इन्द्रस्यौजो ऽसीति खुवेणाज्ञापयसः । ११ ॥ अग्नेस्तनूरसीति सर्वेभ्यो ऽपादानेभ्य उपनिवपति यावदाप्तम् । १२ । अव-शिष्टामुखासंभारैः संसृज्य "मधु खेति संनयति । १३ । पिण्डं समवदायो कृत्वाँयुर्धेकृत्यग्नेरुपघाप्य त्रेधं कृत्वा धर्मकपाले लेपं निमार्ष्टि । १४ ॥ मखस्य शिरो ऽसीति तमभिमृशति । १५ ॥ यज्ञस्य पदे स्थ इत्य-क्षभ्यां मुखं करोति यावन्मेदाकृतिभक्षेभ्यश्च भविष्यति । १६ । वायव्यप्रकाराद्व्युद्धो मखावीरान्करो-ति "गायत्रो ऽसीति प्रथमं "त्रैष्टुभो ऽसीति द्वितीयं "जागतो ऽसीति तृतीयं 'सर्वान्वा सर्वः । १७ ।

इतिप्रपद्य S छंदःप्रपद्ये (ohne *iti prapadya*) N [P3 citirt. गायत्रीछंदः । भूर्भुवःस्वरिंप्रपद्येइति-दध्यानीय, wobei *dadhy aniya* erklärung oder ersatzwort für *dadhi gṛhītva* sein kann], अकार्षमिति N. — 9) उत्तिष्ठत्यु° M2B, प्रेति M2B (ganz unkenntlich das citat in N), °ग्नि-र्वपति N, पञ्चार्धो M2BN (*paçcardhad arabhya sambh° nv°* P3), °विकृतं mss. ausser SP3, पूतीकं so P3 wie 3, 6, 4 पूतिकं d ubr. wie zu sū. 11, nach *piṣṭam* hat वा M2 statt *piṣṭam* hat *sugandhi tejanam* P3). — 10) खादिर्यो S cf. su. 11, मृदि mss. ausser S, देवीर्या° mss. ausser N, °पृथिवीति S mit contraction. — 11) वैणव्यां S cf. gleich weiter u. sū 10, वपामिति mss. ausser SP3 [*iti*, das in letzterem fehlt, ist entweder zufällig in den text gerathen, oder aber es deutet an, dass man, wie auch P3 thut, hier und im folgenden *gṛaharati* ergänzen soll], वैकंकत्यां S, वराहतां M2B वराविकृतं N cf. zu sū. 9, ऊर्जाकृतो इत्यौ° corr. °कृतोरित्यौ° d. mss. (°कृति ohne *iti* citirt P3), °डुंबर्या NS, पूतीकम् corr. cf. su. 9 पूतिकं S पूतिकां N पूतिकाम् M2B, इंद्रस्योजो NP3. — 12) सर्वेभ्योपादानोपनिवपव-नाद् (für *sarvebhyo 'padāyo 'panivapanād*?) mss. ausser S (bloss सर्वेभ्योपादाय P3; zu यावदाप्तम् im text cf. Âp. Çr. 15, 1, 12). — 13) अवशिष्टामुखासंभारैः corr. nach अवशिष्टां-मृदुखासंभारैः P3 (wobei *mṛdam* erklärungswort sein kann cf. übrigens auch sū. 20) °वशिष्टोखासंभारैः S °वशिष्टोखाँसंभारैः d. übr. — 14) Bloss पिंडंकृत्वा P3, °युर्धेकृ° S, °घाप्य so P3 °घाप्य N °घाय d. übr., त्रेधं P3, धर्मक-पाले लेपं corr. धर्मकपालेमुगित्यार्मकपालेलेपं N (cf. P3) धर्मेष्टकाधर्मकपालेलेपं M2B (cf. sū. 20) धर्मेष्टकाधर्मकपालेलेपं S कर्मकपालेमुक् । अर्मकपालेलेपं P3 [wobei offenbar *karma*, soll heissen *gharma*, durch *çuk* und *gharmaka-pale* durch *armakapale* erläutert wird cf. N; daher wohl auch der zusatz *gharmeṣṭakā* in M2B resp. S], bloss नि (für *nimārṣṭi*) M2B. — 15) तममभि° M2B (für तं तमभि°? cf. *ekai-kaṁ piṇḍam abhimṛçati* P3). — 16) Statt *mu-khaṁ* hat wohl nur als ersatzwort गर्तं P3, मेदाकृतो° mss. ausser S [vielleicht mit krasis für मेदश्राकृ°; *yāvan* bis *mahāvirān* fehlt in P3; *ca* «auch»]. — 17) Zu *tryuddhau*, das in N u. P3 zufällig fehlt, vgl. 1, 5, 6, 5; MS. I,

मखस्य शिरोसीति शिरो करोति व्यङ्गुले ऽधस्तादङ्गारस्य । १८ ॥ सूर्यस्य रश्मय इति सिकतासु प्रतिष्ठापनम् । १९ । अवशिष्टायां मृदो दोग्ध्र्यां उखे करोति शकरीप्रकारं क्रमोपसोमन्यां वपोपसोमन्याम् । आज्यस्थालीं घर्मशिरकां चत्वारि रौहिणकपालानि 'द्वे लक्षणवती । लेखनवेलायां लिखति । मार्जनवेलायां मार्जयति । २० । यदा निष्क्रामतः शोषणेन भवत्यग्नेनानुदीचो ऽङ्गारानुपोह्य " वृक्ष इत्यग्रशकेन खरदेशे धूपयति । पूर्वो वा गर्तो व्याख्यातः । पचनं चोत्तरतो गार्हपत्यस्योत्तरतःपुरस्ताद्दक्षिणतस्य वा । २१ । अधिभिः शलपरिचाट्यं परिचित्याग्निमन्थेन पचेत् । गार्हपत्याद्वौपचित्य इत्यादीपनम् । २२ ॥ अभीमां माहिना दिवं "मित्रस्य चर्षणीधृत इत्येताभ्यामुपचरति । यत्रक्वोपचरेदेताभ्यामेवोपचरेत् । २३ । यदा

99, 7, Âp. Çr. 5, 22, 6; 15, 2, 11 सर्वैः corr. cf. Âp. Çr. 15, 3, 2 सर्वे d. mss. (fehlt in P3) — 18) °द्धारस्य corr °हारस्य d. mss. — 19) रस इति corr. रसेति mit krasis M2B त्वेति NS (cf. su. 26) रसा|ग्राग्रयस्व| P3 wie MS IV, 121, 9, प्रतिष्ठापनम् corr. पिण्डेचन। P3 चिशंचना M2 चिशंचनो d. ubr. [dieses su. nebst su. 26 entspricht Âp. Çr. 15, 3, 7 resp 15, 4, 7, cf. auch Baudh *pratishthapayati . . . anvaksate*, daher rechtfertigt sich eine correctur mit *sthap* c. *prati* wenigstens inhaltlich. zur nominalform vgl. su. 22. 25. 26. 27 u. die endung der mss नो resp. न। wie su 22. Im anschluss an das *agrayasva* des spruches ware auch eine correctur wie *adhiçrayanam* zulassig cf. ähnlich einige mss. zu su. 25 u alle zu su. 26; doch bote sie graphisch kaum mehr anhaltspunkte als die erstere. Sicher falsch aber, weil gegen den gang der handlung, ware aus graphischen gründen sowie im hinblick auf das originelle *rase* des spruches etwa eine correctur mit √*sic*]. — 20) °शिष्टाया मृदो corr. °शिष्टयामृदा P3 (cf. aber auch Âp. Çr. 15, 3, 10) °शिष्टायामृदि M2B °शिष्टायांमृदि NS, दोग्ध्र्यां उखे corr. दोग्ध्र्योखे P3 mit ungew krasis दोग्ध्र्यौखा d. ubr. [oder I einfach दोग्ध्र्यौ ohne *ukhe* cf 4, 2, 6 3, l. 13. 15. 29, doch kann *dogdhrige* adj. t *ukha* eine verdeutlichung des *dogdhri* sein]. शकरीः corr. शकरिः° d. mss. wofür P3 चतुरस्रां hat क्रमोपसोमन्यां|तृतीयां M2B|वपोपसोमन्याम् mss ausser P3, चत्वारि mss. ausser P3, रौहिण° corr. cf. 4, 2, 32 रोहिण° d. mss, लक्षणवती corr. °वति P3 °वते d ubr, मार्जयते mss. ausser P3 — 21) °धेनानु° corr °धेनाम° d. mss. cf. su 24 (statt *yada* bis *evam* hat P3 bloss *garhapatyad*), °शयेन S °शयकेन N (in P3 durch *agrapariçena* ersetzt), धूपयति पूर्वो corr धूपयत्पूर्वे NS धूपयत्पूर्वे M2B धूपयति P3 [an धूपयत्पूर्वे darf man nicht denken], गर्तो NS (st. *purvo* bis *garhapatyasya* hat P3 bloss *khatam krtvo*. — 22) अधीभिः mss ausser P3, शलपरिचाट्यं corr. cf 4, 2, 23 शलपरियायं M2B शपरियायं NS सलपरिचार्ट्यं P3 [*çala* — *çara*], °ग्निमन्थेन corr. °ग्निमंथेन BNS °ग्निमर्थेन M2, °दीपनम् corr. °दीपनो d. mss. (cf. zu su 19, P3 umschreibend *agnina prajvalayet*) — 23) अभीमांमाहि° so NSP3 °मांम्माहि° B °मान्माहि° M2, दिवं so d. mss. [darnach ist MS. IV, 121,

निज्ञाताः पचेनेन भवत्यथैनानुदग्भस्मापोक्षति "व्यर्धयामीत्यभिचरन् ॥ सवर्धयामीत्यनभिचरन् । २४ ॥ देवस्त्वेत्युद्वासनम् । २५ ॥ सूर्यस्य त्वेत्यन्वीक्षणम् । २६ ॥ क्षत्राय त्वेत्युद्क्रूपणम् । २७ ॥ इदमकृममुमामुष्यायणामितिप्रभृतिभिरेकैकेन पर्यायेणैकैकं मक्षावीरं दर्भस्तम्बैः परिमार्ष्टि । २८ ॥ कृणुत्तु त्वा वागितिप्रभृतिभिरेकैकमन्त्रापयसाकृणोति । २९ । आसन्द्यां कृष्णाजिनमास्तीर्य "देव पुरश्चरेति तस्यां मक्षावीरान्साद्यत्यपरमपरं पूर्वं पूर्वं वोत्तरमुत्तरं वा । तस्यां च पारिघर्म्याणि । ३० । दर्भैः प्रक्राम्य कृष्णाजिनेन च दीक्षितसंचरेणातिक्रम्य दक्षिणत आक्रमनीयस्यामन्दीमुपकृष्य "नमो वाच इत्योषधिपाणिर्मार्जयते । ३१ । मक्षावीरेषेव मन्त्रप्रयोगः । ३२ । प्रजाकामा नेक्षेत प्रजाकामा नेक्षेत । ३३ । ॥ १ ॥

॥ इति प्रवर्ग्ये प्रथमः खण्डः ॥

---

15 zu verbessern, wie ib. 16 auch *çravasa* st. *çravasa u* zu lesen und *uta çr° pṛth°* als dritter Pâda im druck einzurucken, sowie zugleich ib. 14 *ariṣe tva* etc. als unmetrisch vom vers auszuscheiden cf. MS. IV, 123, 8 ff. u vgl. *pratimantram* Âp. Çr. 15, 4, 2], इत्येताभ्यामु° corr. cf. gleich weiter mit *eva*, द्वाभ्यामु° (ohne *u*) P3 इत्यभिद्वामु° d. ubr. [*itu dvabhyām* st. *ity etabhyam* lasst sich auch sonst selten sicher constatiren wie z. b 4, 4, 31]; यत्रर्क्षो° corr यत्रर्क्षवो° NS यत्रर्कवो° M2B. — 24) भवत्य° corr. cf su. 21 नवत्य° d. mss., °थैनानु° corr. °थैनामु° d. mss. wie sü. 21 (auch zu su. 24 wird in P3 *yada* bis *enam* nicht erwähnt), °दग्भस्मा° corr. °दकमस्मा° M2B °दग्भभस्मा° NS (bloss *bhasmapohanam* P3 cf. Âp. Çr. 15, 4, 6). — 25) °द्वासनं so NS °द्वपनं (d. i. °द्वपनं, dem *udvapatu* des spruches entsprechend cf. zu sü. 19) M2B उद्वपते P3 cf. aber auch Âp. Çr. 15, 4, 7. — 26) °त्यन्वीक्ष° corr. °त्यन्वीक्ष° (vielleicht für °त्यनुवीक्ष° cf. Âp. Çr. l. c.) d. mss., wofür अवेक्षते P3 — 29) कृणुत्तु त्वा corr. कृणुक्तुत्वा P3 कृणोत्वित्युक्त्वा NS पकृणुकुक्तवा M2 कृणुतुकुक्त्वा B [dieses mit vorangehendem undeutlichem d. h wohl ausgestrichenem buchstaben, der in M2 durch पृ wiedergegeben ist und श्रा gewesen sein kann; zur schreibweise क्तु st. त्तु cf. zu 1, 1, 2, 8]. — 30) देवपुरश्चरेति so hier u. 4, 2, 11 mit recht die mss. gegen MS IV, 122, 6 [l. hier देव पुरश्चर समृध्यासं त्वा], पारिघर्म्याणि so NSP3 परिघर्म्याणि M2B cf. 4, 2, 6. 3, 39. 4, 5. 15 [d. mss. schwanken zwischen परि° u. पारि°; Âp. Çr. u. a. पारि°, so weit ich sehe aber stets nur singularisch gebraucht]. — 31) °संचरेणा° corr. cf. 4, 3, 39 °संचरिणा° P3 °संभारेणा° d. ubr., इत्योषधि° corr इत्यौषधि° S इत्यौषधी° d. ubr (*darbhapuṇ* P3 ersatzwort) cf. 4, 3, 39. 4, 37 u. a. (überall schreiben da die textmss. *aus*°).

पूर्व उपसत्प्रयोगः । १। स उपकल्पयते सौवर्णराजतौ रुक्मौ शातमानिकावुपरिष्टाद्बौडुम्बरं दारुमयं सप्त समिधः । त्रयोदश वैकङ्कत्यः । बाकुमात्रा पवित्रदण्डश्चत्रयो वैणवा वा । अग्नाग्नयनुद्धृत्य तेषु प्रादेशमात्राणि कृष्णाजिनपुरान्युपकर्षति । स्रुचौ हे अनुदृशे । परिग्राकावुपयामः सौमिकासन्दी सौम्नो वेदः सौमिको वा । ग्राकरणं व्याख्यातम् । २। उत्तरतो गार्हपत्यस्य सिकतानां स्थरं करोति । उत्तरतो अन्यमाहवनीयस्योत्तरतःपुरस्ताद्वेदिरधिनिर्णेजनीयम् । ३। संप्रमार्ष्टि द्वाराणि प्रहरति परिस्तृणाति । ४। विहारं परिस्तीर्य दक्षिणातो ब्रह्मासनमानाभ्यां पल्या उद्गात्रे च पश्चाद्धोत्रे त्रिधातूपस्तृणाति । ५। अग्नेण गार्हपत्ये बर्हिर्वेदिं पात्रेभ्यः संस्तीर्य पात्राणि प्रयुनक्ति स्रुवं ज्येष्ठं महावीरे परिग्राकावुपयामे धवित्राणि निदाने दोग्ध्र्यौ मेथोमेधिधानीमाज्यस्थालीमपराणि च पारिप्लवाणि स्रुक्पाले अनुदृशे रुक्मौ वेदप्रस्तरान्वेदे समिधः । ६। वेदं त्रयाणां पवित्रे कुरुते दर्शपवित्रे इति । ७। अग्नेण गार्हपत्यमन्तर्वेदि प्रोक्षणीनामावृता प्रोक्षणीः संस्कृत्य पश्चाद्गार्हपत्यस्य " गायत्रो छन्द इति

---

2 (cf MS IV, 9, 2-6, Âp Çr 15,5 8) 2) स sc. *pravargyam sambharisyan* 1, 1, 1 (cf. auch Baudh. *pravargyam sambharisyann upakalpayate*), उपकल्पयते S, °राजतौ corr °राजतो d. mss.; वैकंकत्यो so d. mss [nach P3 zu su 6 sc. *samidhah* im gegensatz zu *sapta samidhah* sc. *audumbarih* cf auch su. 23; die casusanderung darf nicht allzu sehr uberraschen], स्रुचो so M2B सूची NS [zum dual cf. auch Katy. Çr. 26, 2, 10 u. Baudh.; eine correctur nach Âp. Çr. 15, 5, 8 ist nicht nothig, zumal sachliche übereinstimmung herrscht], अनुदृशे corr. cf. P3 zu su. 6 नुदृशे B नुदृसे M2 नुदृसे S अनुदृसे N cf. su. 6. 32 u. 4, 3, 33 [zu *anudapte* «uneingekerbt, unausgehohlt, flach» von *rap* «streuen» wie *anutkirne* von *kar* «streuen» cf. *anustubdhe* Âp. Çr. 15, 5, 9. 9, 2, *anistabdhe* Hir., *anutkirne* Kâty. Çr. 26, 2, 10 u. *aniskirne* Baudh.], परिग्राकावु° corr. cf. su. 6 u. 4, 3, 17. 33. 38 परिग्रामामु° d. mss. [*parigrahau* «zange, hebegabel» *gaphau* Âp Çr. 15, 5, 11 u. Baudh, *parigasau* Katy. Çr. 26, 5, 12, *samdanca* Baudh.], °पयामः corr. °पयामँ d mss, सौमिकासन्दी corr सौमिस्यासंदी d. mss, सौमिको वा। ग्राकृ° corr. सौमिकग्रावाकृ° M2B सौमिकग्राव्याकृ° NS — 3) [su 3-37 auch in P3 vertreten] अन्यमाकृ° corr cf. Âp Çr 15, 6, 21 अन्यत्राकृ° d mss. (ahnliche wortstellung nachdrucksbalber ist auch sonst nicht selten im Man. Çr wie Man Gr.), *adhinirnejanîyam* so alle hier u im folgenden = *uchishtakharam* Âp Çr 15, 6, 22 u. a, Katy Çr. 26, 2, 16. — 6) परिग्राकान° mss. ausser P3 cf. zu su 2, दोग्ध्र्यौ corr दोग्ध्र्यो P3 दोग्ध्रो d. ubr. [letzteres für दोग्ध्रे? An dieser stelle aber mussen zwei sein wie 4, 1, 20 im gegensatz zu 4, 3, 1. 13. 15. 29], परिघर्म्याणि mss. ausser P3 cf. zu 4, 1, 30, °पाले अनुदृशे corr cf. zu su 2 °पाले। अनुदृसे P3 °पालानुदृशे d. ubr. (*anudapte* sc. *srucau*), वेदं so P3 खोदिं NS खादिं (fur खादिं?) B स्वादिं

प्रपद्यत ऋत्विजो यजमानश्च । ८ । उपोत्थायोच्चैः प्रवर्ग्येण प्रचरति । ९ ॥ ब्रह्मन्प्रचरिष्यामो " क्रोतर्घ-
र्ममभिष्टुह्यनुब्रूतः सामानि गायेति प्रेष्यति । १० ॥ पत्नीयुक्तमित्यनुज्ञातो ब्रह्मणा " देव पुरश्चरेति त्रिर्म-
हावीरं प्रोह्य पात्राणि प्रोक्षति ' समिधः खरिं च । ११ । वेदमन्तर्धाय सावित्रेण महावीरमादत्ते ' तूष्णीं
स्रुवमाध्यस्थाल्याम् । १२ । पश्चाद्गार्हपत्यस्य तूष्णीमाघ्यं संस्कृत्याँयुषे स्वाहेतिप्रभृतिभिः स्रुवेण गार्हपत्ये
जुहोति । १३ । वेदेन महावीरं त्रिः परिमार्ष्टि ॥ यमाय त्वेति बुध्नं " मखाय त्वेति मध्यं " सूर्यस्य रसे
त्वेत्यग्रम् । १४ ॥ देवस्त्वा सवितोत महावीरे सर्पिरानयति । १५ ॥ पृथिव्या इति राजतं रुक्मामधस्ता-
त्खरस्योपकर्षति । १६ ॥ अर्चिषे त्वेतिप्रभृतिभिर्विष्वगग्नान्वेदप्रलवानादीप्याँर्चिरसीति तैर्महावीरमुप-
ज्वालयति । १७ ॥ सूर्यस्य तपस्तप इति ताम्रखरे सादयति । १८ ॥ अग्नये त्वेत्यक्ता "समीदस्वेति तेषु
महावीरं प्रतिष्ठापयति । १९ ॥ अनाधृष्टेतिप्रभृतिभिः प्रादेशेनाध्यधि प्रतिदिशं प्रदक्षिणं महावीरँ सर्वतो
व्युदूहति ॥ मनोरिति दक्षिणतःप्राचीनं भूम्याम् । २० ॥ चिदसीति गार्हपत्यादङ्गारानभ्यूहति । २१ ॥
स्वाहा मरुद्भ्य इति सर्वतः परिश्रयति । [तूष्णीं रुक्मामपिदधाति] । २२ ॥ मासोतिप्रभृतिभिर्द्वादशभिर्वे-
कङ्कतीभिर्द्वाभ्यां द्वाभ्यां शलपरिचाय्यं परिचित्य त्रयोदश्यां रुक्मं प्रतिमुच्य महावीरँ सर्पिषः पूरयि-
त्वोत्तरिनस्यात्तार्धरसीति तया महावीरमपिदधाति । २३ ॥ अर्कोन्बिभर्षीत्युपतिष्ठत ऋत्विजो यजमानश्च

M3. — 7) दर्भपवित्रे इति corr. °त्रेत्य° d. mss. mit krasis [zur function des *itu* hier vgl. *ity aparam* Âp. Çr. 15, 5, 20]. — 8) °वृता corr. °वृताः resp. °वृत्ताः d. mss. (fehlt in P3), गायत्रीं mss. ausser P3 cf. 4, 1, 6, प्रपद्यंत so M2B wie alle 1, 4, 6 प्रपद्यते d. übr. (°ते । ऋ° P3, cf. auch su. 24 u. 36). — 9) °योच्चैः corr. °य । उच्चैः P3 °योत्थितैः S °योत्थिते d. übr., चरति mss ausser P3. — 10) साम P3 wie v. 1 MS. IV, 123, 2 cf. jedoch auch Katy. Çr. 26, 2, 11. — 11) Zu *deva pur*° cf. 4, 1, 30, खरो mss. ausser NS (dual gegenüber su. 3). — 12) वेदमन्तर्धाय corr. ग्रंवेदांतर्धानंकृत्वा P3 वे[च v. l.]-दांतर्धं d. übr., स्रुवमा° so P3 स्रुचँमा° M2B स्रुच्यमा° NS, °ध्यस्थाली NS (zur *ca*-losen verbindung vgl. zu 1, 2, 1, 18 u. sonst). — 14) रसे fehlt in mss. ausser P3 cf. MS. IV, 123, 7 (*rase* ist hier noch eher am platz als 1, 1, 19 = MS. IV, 121, 9). — 16) °पकर्षति so P3 °पकर्षत्यर्चिषे M2B °पकर्षत्यर्चिषे NS. — 17) °र्विष्वगग्रा° corr. विश्वगर्भा° P3 °र्विश्वगग्रा° S pr. m. °मूलाग्रा° M2B °मूलान्ग्रा° N u. S sec. m. a. r. [*mûlagran* entstammt wohl einer glosse zu *viçvagagran* cf. Âp. Çr. 15, 7, 3], °वीरुपज्वा° P3. — 18) तपस्तप इति so P3 = MS. IV, 123, 10, bloss त्वेति d. übr. (vielleicht nach einer anderen quelle) cf. su. 14. — 19) °त्यक्ता so P3 °त्युवा NS °त्यञ्जसो-दस्वेति M2B. — 20) विदिशति mss. ausser P3, भूम्यां *pradeçam karoti* P3. — 22) मरुद्भिरिति mss. wie Katy. Çr. 26, 3, 9 ausser P3 = MS. IV, 124, 7, *pariçrayati* nach P3 sc. *mahâviram añgaraih*, [ ] fehlt in NSP3. — 23) शलपरिचाय्यं corr. cf. 4, 1, 22 °चायं d. mss.

। २४ ॥ गायत्रमसीत्येतैर्धवित्राणयादत्ते । २५ । तेर्मकावीरमुपवीजयति " मधिति त्रिरवाचीनं " त्रिन्वेति त्रिर्ऋधमपि वा " त्रिन्वेति त्रिरवाचीनं "मधिति त्रिर्ऋधम् । २६ । तेषां त्रैष्टुभभागते प्रतिप्रस्थात्रे प्रयङ्क्ति ' प्रतिप्रस्थाता ज्ञागतमाग्नीधाय । २७ ॥ पार् त्वा गिर्वणो गिर इति श्रुत्वा " प्राणो ऽसीत्यधर्युप्रथमा धून्वतः प्रदक्षिणं मकावीरं त्रिः परियति । वैकल्पिकश्चतुर्थः ॥ यापुष्ट इति पठमानः । २८ ॥ शुक्रं त इति श्रुत्वा समिधमग्नौ प्रकृत्य शुक्रां पात्र्यां निदधाति । २९ । अत ऊर्ध्वमधर्युः प्राणवे प्राण ग्राव्णेति मर्गं रोचयते । ३० ॥ सम्यक्सम्यञ्च इति श्रुत्वा सर्वं धून्वत या पवित्रवत्याः । ३१ । एतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता पिष्टानाँ रोकिणी निर्वपति । तूष्णीं पुरोडाशौ कृत्वा संस्कृत्य "यावाणेति श्रुत्वानडुत्सयोरासादयति । ३२ ॥ ईळे द्यावापृथिवी इति श्रुत्वोत्तरेण मकावीरं गत्वा कविष्पवेन दक्षिणं परिधिमधि प्रत्यव-

---

[fehlt in P3, wofur hier folgende umschreibung: *dvabhyam dvabhyam vahamkrtabhyam daksinatah uttaratah paritah pavitramatah evam paricatya*], शुक्र mss ausser P3, प्रतिनुद्य NS, मार्ष्टिः so im grunde alle cf zu 4, 4, 16, °क्षीरमीति NS [nicht citirt in P3; M2B, obschon incorrect geschrieben, lesen sicherlich w. o. cf. MS IV, 124, 8], st. *apadadhati* l. P3 vielleicht *upad°* — 24) अर्कन्निभर्षेत्यु° corr. अर्कविभर्षि P3 °र्कन्निष्क्रामित्यु° S °र्कन्निष्क्रमित्युमित्यु° N °र्कन्निष्क्रमयत्यु° M2B [P3 citirt also das Pratika von MS. IV, 124, 10, die ubrigen dagegen den zweiten Pada dieses verses, ob das auf zufall beruht?], °पतिष्ठन्त so P3 cf. zu su. 8 °पतिष्ठते M2B °पतंष्ठति NS. — 26) °पवीजयति corr. °पत्नीवयति P3 °पविव्रयति d ubr. [oder l. *upavajayati* wie 1, 3, 1, 4; Âp. Çr. 15, 8, 6; Kâty. Çr. 26, 1, 2; aber im citat zu TÂ. 4, 5, 7 *upavijayati* cf. auch die comm. zu Kâty. Çr. l. c. u. Âp Çr. 2, 12, 7]. — 27) त्रैष्टुभभागते so NS त्रैष्टुभंभागते M2B [das Dvandvam entspricht dem *dve dhavitre* Baudh.; *jagate* ist also nicht zu streichen trotz Âp Çr 15, 8, 7 und trotz P3: *adhvaryuh dritiyam pratipr° prag°*, das *gayatram dharitram* su 25 behalt der Adhvaryu naturlich fur sich] — 28) °र्यप्रथमा corr. °र्यूःप्रथमा d. mss. cf su 31 (P3 umschreibend *adhvaryur agratah payat pratiprasthata* etc), परियति so P3 पर्येति d ubr. cf zu 1, 7, 7, 6, वैकल्पिकश्चतुर्थः ॥ यापुष्ट इति corr. वैकल्पिकश्चतुर्थंयापुष्टइति NS वैकल्पिकश्चतुर्थंयापुष्ट इति M2B [P3 umschreibend. *pur yante* | *apano su dritiyam* | *vyano su tritiyam* | *crotram ast caturtham* | *ca apena* | यावुष्टेभ-रणि । तेनरूपमतद्धिते । इति *yajamanah*. Darnach kann man also auch वैकल्पिकं चतुर्थं corrigiren. Die correctur यापुष्ट ist freilich fraglich, liegt aber graphisch am nächsten und kann inhaltlich zu *prano 'st* etc. ganz wohl stimmen]. — 29) शुक्रपात्र्या mss. ausser P3, °भिर्धाति M2B. — 31) धून्वत या पवित्रवत्याः । एतस्मि° corr. धून्वतः । यापवि v. l | वित्रवत्यायतस्मि° d mss [P3: धून्वंतः । यापवित्रंतंवितनुरत्युच्यमाने, *pavitravatyah* also wohl sc. *kriyayah*]. — 32) Zur correctur एत-स्मि° s su. 31 u. vgl. 4, 3, 13, कृत्वा so M2B

स्थापयत्युत्तरमन्यत् । ३३ ॥ याभिः कृशानुमिति अनुवाग्नीधप्रथमा धून्वन्तः प्रसव्यं सक्थावीरं त्रिः परियन्ति । ३४ ॥ अप्रस्वतीमिति अनुवा "रुचितो घर्म इति प्रेष्यति । ३५ ॥ दश प्राचीरिति सर्वत उपतिष्ठन्त ऋत्विजो यजमानश्च । ३६ ॥ त्वष्टिमत्तस्त्वेति यजमानः पत्न्या सक्थावेक्षते । ३७ । ॥ २ ॥

॥ इति प्रवर्ग्ये द्वितीयः खण्डः ॥

सावित्रेण निदानं आदत्ते । तूष्णीं दोग्धो मेथीम् । १ । अभिधानीमादायैडा एकीति त्रिरुन्यक्रुन्यपाँश्चाक्रयति । २ । पूर्वया द्वारा निःसृत्याँसाविति त्रिरुच्चैरस्ते स्तन इत्याक्रयति । ३ । उत्तरतः पृष्ठादेशस्य मेथीं निकृत्य तस्यां निबध्नाति । ४ ॥ अदित्या उष्णीषमसीत्यभिनिदधानः । ५ ॥ पूषा त्वेत्युपसर्जनं । ६ ॥ वायुरसीत्यात्रक्षतः । ७ ॥ धर्माय त्वेत्युच्छ्रयणे । ८ ॥ अदित्या रास्नासीति निदीयमाने । ९ ॥

कृता NS, °नुडुत्सयो° corr. °नुक्षयो° M2B °नुक्षयो° NS [ob *anuśnayor* sc. *srucoh* denkbar ware? Gemeint sind jedenfalls die beiden *anuduplc* su. 2. 6 u. 4, 3, 33 und daher darf man geradezu dem entsprechend corrigiren, cf. Âp Çr 15,9,2 u. vgl. *rauhinaharambhyām* Baudh.], °सादयति । इडे corr. °सादयतामिडे NS °सादयतामीडे M2B. — 33) Statt correctur इडे (RV., cf. zu sū. 32) hat इडे P3, °पृथिवी इति corr. °पृथिवीति mit krasis alle, कविःपथेन schreiben alle (sonst schwanken sie in ähnlichen fällen), °संधिमवस्थाप° M2B, °न्यम् corr. °न्यत् alle. — 34) याभिः corr. साभिः P3 याभि d. ubr., °ग्नीधःप्रथमा mss. ausser P3 cf. su. 28, सव्यं mss. ausser P3, परियन्ति corr. cf. sū. 28 पर्यति alle — 35) अप्रस्वतीमिति corr. सप्तस्वतीमिति P3 °प्रस्वतीति M2B °प्रस्यतीति NS. — 36) °तिष्ठंत so P3 °तिष्ठते d. ubr cf. zu sū. 8 u. 24. — 37) त्वष्टिम° so im grunde alle cf. 2, 1, 3, 47 u. MS. IV, 127, 3 u. a. [orthographisch correcter wäre freilich *tvaṣṭṛm*° cf. PW? u. vgl. MS III, 84, 9], °मत्तश्चेति NS, पत्न्या सक्थावेक्षते corr. पत्न्यासक्थ । सक्थावीरंमगीक्षते P3 पत्न्यासाक्षते NS प्रपत्न्यासावेक्षते M2B.

3 (cf. MS. IV, 9, 7-9 26. 27; Âp Çr. 15, 9-12; zum grössten theil auch in P3 vertreten): 1) मेथीं so P3 मेषोम° NS मेथ्रीम° M2B (asyndetisch, cf. zu 1, 2, 1, 18 u. a.). — 2) °दायैडाएकीति so M2B °दायैडुइति NS आदृश । इडएकादितएकि P3 (mit *a* st. *ā* gegen MS. IV, 127, 5), त्रिरुन्यक्रुन्यपाँश्चा° corr. cf su. 49 त्रिरुन्यउक्रुन्युडुपाँस्वा° M2B त्रिरेकुन्यउक्रुन्यडुपाँस्वा° NS (*ahany ahani* fehlt in P3). — 3) निसृत्या° mss. ausser P3, *āhūya japati* P3 wohl nur umschreibend (in NS ist *āhv*° *uttarataḥ* entstellt). — 4) मेथीं so P3 मेध्यं M2B मेध्रां NS [P3 zu sū. 4 u. 5 bloss: *nihatya* | *adityā uṣṇīṣam asi* | *tasyām gām nibadhnati* | *çṛṅgayoḥ* | Schwerlich ganz zutreffend, da *nibadhnati* wohl mit *nidāne* sū. 1 «fussfessel» und *abhinidadhānaḥ* mit *abhidhāni* su. 2 correspondirt]. — 6) त्वेत्यु-

बृहस्पतिष्ट्वोपसीदत्वित्युपनीदति। १०॥ दानवः स्थ प्रेत्यः स्थेति स्तनान्संमृशति। ११॥ अग्निभ्या-मिति होकृते। १२। एतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता तूष्णीं दोग्ध्रीमत्रां पिन्वति। १३॥ उत्तिष्ठेति ब्रुवाँ॰ मेकोत्याव्रजतः। १४॥ आ धर्मे सिञ्चस्वेति ब्रुवा "मधु कुविरमीति,दोग्ध्या मक्षावीर् आनयति। १५। एतेन धर्मेण व्यत्यासं त्रिरधर्युस्त्रिः प्रतिप्रस्थाता। १६। तूष्णीं प्रतिप्रस्थाताधर्यूपात्रे सर्वमानोप शयमा-धाय "गायत्रो ऽसीति परिग्राहादत्ते॥ त्रैष्टुभो ऽसीत्युपधामम्। १७॥ द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परिगृ-ह्णामीति परिगृह्यौत्तरेणाग्नेयमुपक्रामोत्युपधामे नियक्षति। १८॥ देवानामिति धारयमाणो जपति। १९॥ दिविस्पृगिति यथालोकं नियक्षति। २०॥ तेजो ऽसीति नसदश प्रेङ्खणे। २१॥ दिवि द्या हरिपात्राय "देवं सवितारमित्यभिप्रव्रज्य "नाके सुपर्णमिति ब्रुवा "विश्वा आशा हरि दृतिणातिक्रामति। २२॥

पसर्जने corr. तेतिसर्जने d. mss., *pasā tvo 'pavarjatu* (= Âp Çr. 15, 9, 6 gegen MS. IV, 127, 8) | *iti vatsam upasrjati* P3 [hier kann der zusatz *vatsam* die verbalform nach sich gezogen haben, zur nominalform cf. su 12 u. a. und vgl. zu 4, 1, 19] — 7) आव्रजनं P3 [für °ने cf °तो d ubr? *avrajatah* gen sc. das kalb, wohl schwerlich dual sc kalb und kuh, cf su 14]. — 8) दक्षिणा corr °क्षिणो d. mss. [*ucchaisane* steht und fällt mit *çaṅkṣva* MS. IV, 127, 9, dem es nachgebildet ist, etwa von einer onomatopoetischen wurzel *çaṅs* «schmatzen» s. v. a. saugen cf. *çuṅj*, *çiṅgh*, *çuṅh*, entsprechend P3: *dharmaya çaksva* (so u. wie MS. ohne *tvā*) | *iti vatsasya pradhāpanam*. Wer corrigiren will, kann an *√çiṣ* cf. *çiṅsa* des spruches Âp. Çr 15, 9, 7 und Baudh. oder auch an *√çvas* denken und demnach hier entweder *uchvasane* «beim innehalten» (des kalbes) oder *uchesane* resp *ucchiṅsatah* gen. lesen und in dieser richtung das *çaṅkṣva* der MS. verbessern] — 10) *upavicati* P3 st. *upasadati*. — 11) स्तनान्सं° so P3 स्रतान्सं° M2B सतान्सं° NS, समदोक्ति NS st. *saṁmṛçati*. — 13) दोग्ध्रीमत्रां पिन्वति so auch दोग्ध्रीम् (*adaya .. tusnim*) यत्रापि-न्वति P1 दोग्ध्रीमेत्रापिन्वेत्यु° M2B दोग्ध्रामत्रापु-न्वेत्यु° NS [zu *dogdhrim* vgl *punana* Baudh., zu *punati* s. v. a *dogdhi* Âp Çr 15, 9, 8 ff cf *punayate* Baudh., sonst könnte man freilich auch दोग्ध्रीत्रां पिन्वेत् corrigiren cf Katy Çr. 26, 5, 5] — 14) *apachamte* P3 st *avrajatah* (gen., kaum dual, aber natürlich mit anderem subject als su 7) — 15) मधुकु-वीर् NS (zu *madhu h°* gegen MS IV, 127, 11 cf *hutam h°* su 31), °वीर् आन° corr. °वीरत्वान° P3 °वीरयान° d ubr cf su. 29. — 16) धर्मेण M2B. — 17) °धर्मपात्रे mss ausser P3 (cf ähnlich 1, 2, 28 u 34), शेषमाधाय so M2B °दाय NS (fehlt in P1). — 18) त्वा fehlt in M2B, °पसक्षति so P3 °पसस्थोमोत्यु° M2B °पस्थामोत्यु° NS. — 20) दिविस्पृ° N दिवस्पृ° S — 21) प्रेङ्खणे corr प्रेंखाना NS प्रवना M2B, P3: *saptadaçabhih svahakaroantah saptada-çakrtvah* | प्रेंखयति [d. i. प्रेंखयति, nicht etwa *preṣayati*. Das su. bezieht sich auf MS IV, 128, 5—14; zur corr *prenkhane* «beim schütteln» cf. *uthampayati* Katy Çr. 26, 6, 5 u vgl. auch Pân 8, 4, 32] — 22) आ fehlt in NS. °तिप्रव्रज्य mss ausser P3 (nach letzterem sc.

विश्वान्देवानयाडिकेति यजमानँ वाचयति । २३ । स्थानं गत्वाऽऽवयति । २४ । प्रत्याश्रुते "धर्मस्य यजेति प्रेष्यति । २५ ॥ अग्निना धर्ममिति निगद्य वषट्कृतेन सर्वं जुहोति ॥ स्वाकेन्द्राय वषडित्यनुवषट्कृते । २६ । एतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाताऽऽहः केतुनेति गौकिणी जुहोति पुरस्तादन्यँ वषट्कारस्य पुरस्तादन्यमनुवषट्कारस्य । २७ ॥ स्वाकाकृतस्य धर्मस्येति यजमानँ वाचयति । २८ ॥ इष इति प्रतिप्रस्थाता दोग्ध्या गर्हावोर् आनयति । २९ ॥ त्विषे त्वा युम्नाय त्वेन्द्रियाय त्वा भूत्यै त्वा स्वाकेति प्रतिदिशँ सर्वतो व्युतारयति । ३० ॥ घर्मो ऽसीत्युपयामे शेषमानोयौमुष्मै त्वेति गर्हावोर् खरे सादयति । यं द्विष्यात्तस्य नाम गृह्णीयात्तूष्णीमनभिचरन् । ३१ । उपयामे ऽङ्गन्समिध आदधाति "पूष्ण इति पञ्चभिः । ३२ । षष्ठोमुपयामे ऽनुदृशयोः परिग्राकृयोर्गर्हावोर् ऽक्तां "रुद्राय रुद्रकोत्रे स्वाकेत्युत्तरपूर्वस्यां दिशि प्रविध्याप उपस्पृश्यानक्तामादायाँपीपरो मा ऋ इति समिधमादधाति । ३३ ॥ कृतं कविरिति प्रातरग्निकोत्रधर्मेण जुहोति । ३४ ॥ अश्याम ते देव धर्मेति समुपहूय भक्षयत्यृत्विजो यजमानश्च । प्राणभक्षेणादीक्षिता भक्षयन्ति । ३५ । उपयामगृहीतोऽसीत्येतेन निगदेनप्रभृति सिद्धमा भक्षणात् । ३६ ॥ आयुर्दा इति रुक्मवतीभिरक्षर्वेदि मार्ष्टयन्ते । ३७ । परिग्राकाभ्यां गर्हावीरमादाय "सँसाग्यमानायानुब्रूहीत्यनुवाचयति । ३८ । अपरम-

---

zum *ahavanīya*), आशामिति M2B [sū. 22 schluss bis 35ª in P3 zufällig nicht vertreten]. — 24) गत्वाऽऽवयति NS. — 26) Statt *açvina gharmam iti* so M2B wie MS. IV, 129, 3 haben nach einer anderen quelle देवेभ्यइति NS; zu *vaṣaṭkṛtena* neben *anuvaṣatkṛte* cf. auch 4, 5, 6. — 27) केतुनेति corr. nach MS. IV, 128, 13 u. and. parallelen केतुरिति M2B केदिति NS, 1. °दन्यँ corr. °दत्यँ M2BS °दैत्यँ N, 2. °दन्यम° corr. °दैत्यम° d. mss [was *antyam* sollte? Zu *rauhiṇau* cf. sū. 44 u. Çat. Br. 14, 2, 1, 1 ff.; zur wortstellung cf. zu 4, 2, 3]. — 29) इष इति corr. इषेति mit krasis M2B °तोषिइति NS, °वीर् आन° corr. cf. zu su. 15 °वीरे आन° M2B °वीरमान° NS. — 30) Statt *tviṣe* bis *svāhe 'ti* haben bloss त्विश्येति NS. — 31) °भिचरन् corr. °भिचरमनुप° d. mss. — 32) °यामे ऽङ्गन्स° corr. cf. Âp. Çr. 15, 11, 6 °यामेऽङ्गत्स° NS °यामेऽङ्गत्स° M2B. — 33) ऽनुदृशयोः (sc. *sruchoḥ*) corr. cf. zu 4, 2, 2 ऽनुदृशयोः d. mss. (S übrigens nur in N), परिग्राकृ° corr. cf. sū. 17 u. vgl. zu 4, 2, 2 परिग्रकृ° d. mss., °र्गकावीरे mss. ausser S [zur asyndetischen construction cf. su. 1 u. a. und vgl. zu 1, 2, 1, 18], ऽक्तां corr. क्तां d. mss., उपस्पृश्या° corr. cf. sū. 41 उपस्पृष्ट्वा° d. mss (cf. zu 4, 4, 14) — 34) °कोत्रेणाजुहोति NS cf. aber auch sū. 47 u. Kāty. Çr. 26, 6, 20. — 35) [bei *prāṇabh*° setzt auch P3 wieder ein cf. zu sū. 22] °भक्षेणादीक्षिताभ° so NS °भक्षेणादीक्षितान्भ° M2B °भक्षेण (*ṛtvijo bhakṣayanti* | *mantreṇa pratyakṣabhakṣaṃ dīkṣitaḥ*) P3 [liest also ebenfalls *adīkṣitaḥ*]. — 36) °धिनिर्णेजनीये so P3 cf. sū. 39 u. 4, 2, 3 °धिनिनीयनीये d. übr. — 38) परिग्राकाभ्यां corr. cf. sū. 17 u. vgl. zu 4,

परं पूर्वं पूर्वं वोत्तरमुत्तरं वा तस्यां च पारिघर्म्याणि ॥ स्वाक्रा त्वा सूर्यस्य रश्मिभ्य इति दर्शः प्रक्राम्य कृष्णाजिनेन च दीक्षितसंचरेणातिक्रम्य दक्षिणत आहवनीयस्यासन्दीमुपकृष्य "नमो वाच इत्यौपधिपाणयो ऽधिनिर्णेजनीये मार्जयन्ते । ३९ ॥ इडायास्पदमसीति प्रादेशैः प्रत्यक्सव्येनोष्टान्युपास्यति । 40 । अप उपस्पृश्य "पृथिवी शान्तिरित्यभ्युक्ष्योद्वयं तमसस्परीत्यादित्यमवेक्षते । 41 ॥ मित्रस्येति प्रेक्षमाणमभीक्षणं । 42 ॥ ब्रह्मण उपस्तरणमसीति मार्जनान्यवमृश्य वामदेव्यं जपित्वा पञ्चेन्द्रौ जपित्वा "स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवा [जपित्वा] "आपो हि ष्ठेति शान्तिकर्मण आत्मादनुवाकस्य । 43 । एतेन धर्मेणाग्नाह्निको व्याख्यातो ऽन्ययोः कपालयोः पौर्णमासयोः । 44 ॥ रात्रिरिति पौर्णमास्तोमः । 45 ॥ अपोपरो मा राज्ञ्या इति समिधमाधाति । 46 ॥ क्षुतं क्षविरिति सायमग्निहोत्रधर्मेण जुहोति । 47 ॥ स्वाक्रा त्वा ननत्रेभ्य इति प्रक्राम्य "शं नो वात इत्यभ्यस्तमिते होमः । 48 । एतेन धर्मेण त्रिरूपसत्को व्याख्यातः ।

2, 2 परिग्रहा° d mss, °ह्याग so P3 °ह्यां d. ubr — 39) Zu *tasyām* cf. 4, 1, 30, पारिघर्म्याणि corr. cf. 1 c परि° M2B परिघर्माणि NS, रश्मिभिरिति mss ausser P3 cf su. 48 u 4, 2, 22, °तिक्रम्य corr. nach 4, 1, 31 °तिरिति d mss (fehlt in P3), इत्यौपधिपाणिन्यधि-[न्यादि M2B]निर्णे° mss. ausser P3 (zum plur. gegenüber sing. 4, 1, 31. 6, 6 7, 9 vgl. auch 4, 4, 37. 5, 12. 8, 3) — 40) इडायास्पदमसीति so NSP3, nach einer anderen quelle dagegen इडायास्त्यादेवत्रयमिति M2B wohl = इडायास्त्वा पदे वयमिति MS. I, 87, 8 u o, RV. u a.; °ष्ठान्यु° NB. — 41) पृथिवीशान्तिरित्यादि so P3 cf. MS. IV, 138, 12 पृथिवीमंतेरिति d. ubr., °त्यभ्युक्ष्योद्वयं corr. °तिमभ्युद्वयान्त NS]मुद्वयं d. mss. (P3: अभ्युस्येमुद्वयं u. समभ्युक्तणं । उद्वयं). — 42) प्रेक्षमाणमभीक्षणं corr. °णीः S °णीः । N प्रेक्षमाणमभीक्षणं (ohne *r* oder *ḥ*!) M2B [°णीः wäre schwerlich richtig; zur bedeutung vgl. die umschreibungen in P3: *parasparam* (corr.) *avekṣante* (corr.) und *janāḥ am adhvarya* (d. i wohl saha 'dhvaryuṇā) *samīkṣante*, sowie MS. IV, 140, 7 *samīkṣamahe* einer- und *samīkṣadhvam* andererseits] — 43) °वमृश्य N [P3 w. o und, an anderer stelle hierzu, *marjanīyadarbhānām utsargaḥ*, darnach sind *marjanāni* concrete dinge], वामदेव्यं mss ausser P3, पञ्चेन्द्रौ corr पंचेंद्रा N पंचेंद्रां B पंचेद्रा M2 पंचेंद्रा S [*pañcaindrī* ist bezeichnung des verses MS IV, 139, 17, den auch P3 statt jener bezeichnung citirt, strenger gebildet wäre die form *pañcaindrī*, °*drā* dagegen liesse sich kaum vertheidigen], न so alle gegen MS IV, 140, 1, [जपित्वा] nur in P3, °कर्मणा mss. ausser P3. — 44) [su. 44—51 in P3 nicht vertreten] °ह्निको (sc. *pravargyaḥ* cf. 4, 2, 1) corr. °ह्निकौ d. mss. (nach letzteren hatte man *cyākhyate* zu verbessern sc. *upasadau* cf. 6, 2. 1, 1; Vait. 15, 5) — 45) Zu *rātrir* cf. MS. IV, 128, 14 resp. su. 27, °स्तोमः corr °स्तोमा° S °स्तौमा° d. ubr. — 46) अपोपरो corr. cf. su. 33 °पिपरो NS °पविरो M2B — 48) प्रक्राम्य शं नो वात corr. प्रक्रादनोवत M2B शनोवत (ohne

अक्न्यक्न्येकैको महावीरो भवति । ४९ । एतेन धर्मेण षट्उपसत्को व्याख्यातः । द्यक्षं द्यक्षमेकैको महावीरो भवति । ५० । एतेन धर्मेण द्वादशोपसत्को व्याख्यातः । चतुरक्षं चतुरक्षमेकैको महावीरो भवति महावीरो भवति । ५१ । • ॥ ३ ॥

॥ इति प्रवर्ग्ये तृतीयः खण्डः ॥

•

अथात उत्सादनम् । १ । उपयामं मध्ये घर्माय निदधाति । २ । खरावत्तरीकृत्य संवपत्यधुतं बर्हिरधिनिर्णेजनीयम् । ३ । संप्रेषः सकृत् । उत्तरेण वेदीमाक्रम्योत्क्रान्तां गत्वा । ४ । अग्नेणाक्रवनीयमासन्दीमवस्थाप्य तस्यां महावीरान्निदधात्यपरमपरं पूर्वं पूर्वं वोत्तरमुत्तरं वा । तस्यां च पारिधर्म्याणि । ५ । पश्चादाक्रवनीयस्य " गायत्री क्रन्द इति प्रपद्यत ऋत्विजो यजमानश्च । ६ ॥ पशूनां ज्योतिरसीति महावीरे सर्पिरासपत्युत्तराभ्यां मधुदधीतरयोः । ७ । आज्यं संस्कृत्य दर्भकूर्चानादीप्यास्यदघ्ने धारयमाणो " घर्म वा ते दिवि श्रयतीति शुक्रोत्युत्तराभ्यां नाभिदघ्नानुदघ्नयोः । ८ ॥ अन्वञ्च न इत्युपवि-

---

prachāda) NS [zur sicheren correctur cf. su. 39 u. MS. IV, 138, 10]. — 49) त्रिरूपसत्को corr. °सक्को d. mss. cf. sū. 50 u. 51 [*trirupa-satko* neben *tryup*° Âp. Çr. 15, 12, 5 braucht kein fehler zu sein cf. z. b. *triraçri* neben *tryaçra*]. — 50) °षसत्को corr. °षसक्को d. mss. wie su 49 u. 51, द्यक्षं corr. अक्षं M2B यक्षं NS, द्यमक्षं° (st द्यक्षमे°) M2, °कैके NS. — 51) °षसत्को corr. °षसक्को d. mss wie 49 ff., चतुरक्षं चतुरक्षमे° corr. चतुरक्षंचतुरिक्षमे° d. mss.

4 (cf. MS. IV, 9, 10–12. 17; Âp. Çr. 15, 13–17): 1) °दनम् corr. cf. Kāty. Çr. 26, 7, 1 °दमनु° d. mss. (fehlt in P3). — 2) lautet in P3: उपयामेदधिघर्मायनिदधाति. — 3) Zu *ayutaiṁ* cf. *pṛthak* P3, zu *bahir adh*° cf. Kāty. Çr. 26, 7, 31 (*adh*° = *uccḥ*° cf. zu 4, 2, 3), zum ganzen cf. Baudh.: *athai 'tau kharau nānai 'va satayoḥ samupyā 'trai 'va saha saṁsādayanti | athai 'tam ucchiṣṭakharam... sate samupya . . māryādīyadeçe nivapati.* — 4) (fehlt in P3) संप्रेषः corr. तेप्रेष M2B तप्रेष NS, वेदीमाक्रु° corr. वेद्यामाक्रु° d. mss. [*uttareṇa* gewöhnlich c. acc; sonst könnte man auch वेद्या आक्रु° corrigiren], गत्या so NS गत्वा M2B. — 5) cf. su 15 u. 4, 1, 30, °वस्थाप्य M2B, °वीरान्निदधात्य° corr. °वीरानिबधाति P3 °वीरान्निरवधात्य° NS °वीरान्निखन्याय° M2B [graphisch am nächsten liegt die correctur निबधाति, wenn inhaltlich nichts dagegen spräche; man vgl. jedoch *sādayati* su. 15 u. 4, 1, 30 sowie namentlich *samavadhāya* Âp. Çr. 15, 13, 2], पारिधर्म्याणि so M2BP3 परि° NS cf. zu 4, 1, 30. — 6) गायत्रो mss. ausser P3 cf. zu 1, 1, 6, इति fehlt in M2B. — 7) सर्पिरासपत्यु° M2B, मधुदधीतरयोः corr. मधुदधिनितरा[ज्यँ etc.] d. mss. [P3 umschreibend *dvitīye* (sc. *mahāvīre*) *madhu* | *tṛtīye dadhi*; st. मधुदधीत° kann man freilich auch मधुदधिनी इत° corrigiren]. — 8) सं-

शति । ९ ॥ पूष्ण इति पश्चाकृतीर्जुहोति । उत्तराभ्यां प्रतिदिशं प्रत्येति । १० । उपोत्थायोद्गातः साम गायेति प्रेष्यति "प्रस्तोतरिति वा । तस्य सर्वे निधनमुपयन्ति । ११ ॥ यन्वस्य नो घनुगातिरन्विदनुमत इति सर्वे जपन्ति । १२ ॥ ब्रह्मणास्त्वा परस्पाया इत्यनुनिष्क्रामति ॥ प्राणस्य त्वेति सप्तपदे द्वितीयम् ॥ दिवस्त्वेति प्राप्य तृतीयम् । १३ ॥ यप द्वेष इति चात्वाले ऽधिनिर्णेजनीयं प्रतिष्ठाप्याप उपस्पृश्योत्तरत उत्तरवेदेः स्वयमातृण्णायां वा त्रीन् व्यूह्य पुरुषाकृतिं विदधीत्यादित्याकृतिं वा । १४ । व्याख्यावोह्यावका मास्तीर्य तस्यां व्याहृतिभिर्हविरुपयज्ञकल्पेषु मरुत्वतीरान्नादयत्यपरमपरं पूर्वं पूर्वं वोत्तरमुत्तरं वा । तस्यां च पारिघर्म्याणि । १५ । दृघ्नः पात्राणि पूरयित्वाग्निषो निदधाति । १६ । वेदं प्रत्यभितः सत्तृणाति । १७ । दर्भैः प्रकाण्य कृष्णाजिनेन च "चतुःस्रक्तिरित्यासन्या यधि विक्रमयति । १८ ॥ घर्मतप्ते कृतमित्यपितप्तत्र शत्रिणो गृहमानश्च ॥ व्यमाविति च यं द्विष्यात्तस्य नाम गृह्णीयात्तूष्णीमनभिचरन् । १९ ॥ वल्गुरिति परिषेचनं "समुद्रस्य त्वावकया "हिमस्य त्वा जरायुणात च । २० ॥ पुनर्वत्सो "मरुद्भ्यो निवर्त-

---

सृत्य P3, °कूर्चाना° corr कूर्चारा° d. mss. (दर्भि कूर्चौ etc. P3), °स्यदघ्ने corr. °स्यदघ्रे P3 °स्यदघ्रो M2BS °स्यदघ्नो NS2, धोरयन् P3 (für *dhārayan*; daneben im folgenden jedoch auch *dharayamāṇaḥ*), घर्म corr. घेर्म P3 घर्मं N घर्मं d. übr., °तराभ्यां corr °तराघ्याभ्यां NS तराघ्याभ्यान्नाभि° M2B, नाभिदघ्न° corr °दघ्र° d. mss. (°दघ्रे P3 auflosend), °ज्ञानदघ्र° mss. ausser NS2 (°दघ्रे P3 auflosend) — 9) यन्वस्य-नश्चयु° so P3 [°*janudaghnayo*]रेत्विति° d übr. (d. h diese citiren bloss *ana*), °पविशति so P3 °पविशति d. übr. (so sachlich richtiger?). — 10) पूष्ण M2B [nach P3 *pusṇa āghṛṇaye svahā* etc. = su. 42, also nicht etwa = MS. IV, 129, 11 ff.]. — 11) प्रेष्यति M2; im gegensatz zu *sa* vgl. MS. IV, 131, 1. — 13) परस्पाया (*ḷsatrasya*) P3 परस्यापा M2B पस्यांया NS [P3 jedenfalls wie TĀ. 4, 11, 2. 3, Baudh. u. P zu MS. IV, 130, 14, cf dagegen PW²], निःक्रामति (st. *anuniskr*°) P3, प्राणस्य त्वेति corr. nach MS. IV, 131, 2 प्राणास्त्वेति alle — 14) ऽधिनिर्णेजनीयं (st. *dh cadr*°) P3, प्रतिष्ठाप्य। यप so P3 प्रतिविप d. mss, उपस्पृश्य। उत्त° so P3 उपस्पृश्योत्त° NS (cf zu 1, 3, 33) उपस्पृश्योत्त° B °श्रोत्त° M2. — 15) व्यूह्य° mss ausser P3, °वोह्या° corr °वोह्या° d mss (in P3 bloss यावो), °वमास्तीर्य mss ausser P3, तस्या corr तस्या d. mss (fehlt in P3), मरुत्वतीरं P3, पारिघर्म्याणि corr. cf su 5 u 1 1 30 परिघर्माणि d mss. (fehlt in P3) — 16) दृघ्नः so alle wie su. 37, cf dagegen 4, 5, 10 (gen bei *parayati* neben instr auch sonst). — 18) कृष्णाजिने NS, °सन्या यधि विक्र° corr. °संयाधिविक्र° P3 °संयातिविक्र° NS °संदधातिविक्र° M2B. — 19) *kṛtam* d mss. gegen MS. IV, 131, 8 (nicht citirt in P3), °तिष्ठत्र so P3 cf. su. 6 u. sonst °तिष्ठते NS °तिष्ठते M2B, व्यमाविति corr. nach MS IV, 131, 10 व्यमायुषेति M2B व्यमायुषेति NS u °पश्येति S2 (zum su cf. auch 4, 3, 31) — 20) वल्गुर् (*asi*) P3 wie MS. IV, 131, 7 विल्गुरिति (sic!) d übr, परिषेचनं so

स्वेत्युल्कावर्तते । २१ । एतस्मिन्काले यजमान उत्तरत उत्तरवेदेः प्राञ्चमुख ऊर्ध्वस्तिष्ठन्मैत्रा न इत्यपो ऽञ्जलिना गृहीत्वा "दुर्मित्रा इति प्राचीं बर्हिर्वेदिं निरस्यति । २२ । त्रिरेष कल्पः परिषिच्यमाने । २३ । अप उपस्पृश्य "वार्षाकरं साम गायेति प्रेष्यति । २४ । परिषिक्त इष्टाहोत्रीयम् । २५ । परिषिक्ते "इतिर्नामासीति गन्धर्वनामभिः सर्वत उपतिष्ठत ऋत्विजो यजमानश्च । २६ ॥ एतत्त्वं देव घर्मेति यजमानः [जपति] । २७ ॥ इदमहमावर्त इत्युल्कावर्तते । २८ ॥ नमो देवेभ्य इति नमस्करोति । २९ ॥ पुनर्ब्रह्मा "मह्रस्या निवर्तस्वेति प्रतिपर्यावर्तते । ३० । आज्यस्थाल्यौ स्रुवं चादाय "ईयँतं साम गायेति प्रेष्यति । ३१ । आत्रेयगायते । तस्य यजमानो निधनमुपैति । ३२ ॥ इदँ विष्णुरिति पदलोपनः । ३३ ॥ त्वमग्ने गृहपतिरिति द्वाभ्यां गार्हपत्यमुपतिष्ठते । ३४ ॥ प्र तद्विष्णुरिति होमः ॥ इममू षु त्वमस्माकमिति द्वितीयः । व्याहृतिभिश्चत्वारः । ३५ ॥ वामदेव्यं साम गायेति प्रेष्यति । ३६ । आज्यस्थाल्यौ स्रुवं च दध्नः पूरयित्वासन्दीमुपकृष्य "नमो वाच इत्योषधिपलाशयोश्चाले मार्जयते । ३७ । यदि महावीर उपदस्येत्प्र वां दँसाँसी-

---

P3 परिषेचरं NS परिषचरँ B षचरँ M2, च fehlt in NS. — 21) Die beiden Pratika citirt vollig correct nur B (MS IV, 132, 10 beachte man *eke*!) — 22) न so d. mss. gegen MS. I, 28, 10 (hier kein vers!), इत्यापो NS, दुर्मित्रा इति corr दुर्मित्रेति d mss mit krasis (cf. दुर्मित्रास्त्वस्मै P3 offenbar für दुर्मित्रास्तस्मै). — 23) Zur wortstellung cf. zu 4, 2, 3; *esa* weist vor- und ruckwarts? परिषिच्यमाने corr cf. Laty. 1,6,7 u Baudh. परिषिंचमाने d. mss — 24) प्रेष्यति M2B. — 25) °क्षोत्रीयम् corr. cf. MS. IV, 132, 9 °क्षोत्राय d. mss. (इष्टागृहीतं P3) — 26) परिषिक्ते M2B, उपतिष्ठते mss. ausser P3 cf. su 19 u. a — 27) एतत्त्वं देव घर्मेति corr. एतत्तदेवघर्म । P3 एतत्पचरिदेवताघर्मेति M2B एतत्यंचरिदेवघर्मेति NS (zur correctur vgl. 2, 2, 4, 36 u. Âp. Çr. 15, 16, 10), [जपति] nur in P3 — 28) इदमहमावर्त corr. nach इदमहंपार्वर्ते । P3 (fehlt in den ubr. mss.), cf. su. 21. — 31) स्रुचं M2B cf. su. 37, ईयँतं corr. शेतं P3 स्यैतँ NS सतं M2B. — 32) °त्रत्रनूगायते so P3 °त्रत्रंतोगायेते [गोयेते M2] d. ubr., °यैति so NS °येति M2B °येयात् P3. — 33) पाद° NS [cf. 1, 2, 5, 23; zu °नः adj. so alle cf. *padayopana* adj.]. — 34) गृहपतिरिति so P3 गृहपते [u. °त] इति d. ubr. [Das zweite Pratika ist hier, wie zuweilen auch sonst bei versepaaren geschieht, nicht citirt; gemeint ist offenbar das versepaar, das in RV. 7, 16, 5 u. 6, nicht etwa das, das in MS. II, 157, 5 u 7 vorliegt. Zu *dvābhyām* statt des üblichen *etābhyām* vgl. zu 4, 1, 23, zu *upatiṣṭhate* cf. die *eke* Âp. Çr. 15, 16, 10]. — 35) इममू so alle gegen MS. IV, 132, 11, द्वितीयां (sc. *ahutim*?) P3, *catvāraḥ* sc. wohl *homaḥ*, nicht *mantrāḥ* [nach P3: *idam agnaye bhur bhuvaḥ* etc. | *idaṁ vāyave* | *idaṁ sūryāya* | *idaṁ prajapataye*. Wäre bei *dvitīyaḥ* sc. *mantraḥ* zu ergänzen, so müsste man होमे st. *homaḥ* auflosen]. — 37) स्रुचं M2B cf. su. 31, च fehlt in mss. ausser P3 (cf. su. 31, aber auch 4, 5, 10); zu *dadhnaḥ*

त्युपदस्त आप्याय्यमानः । ३८ । यदि सक्तावोरौ लिप्येत "मा नो घर्म क्लरित इत्येताभ्यां प्रत्यृचमाकुतो-र्बुकुषाद्याकृतिभिश्च । ३९ । आप्याय्यते करणम् । ४० ॥ घर्मः शिर इति यथाकालं घर्मेष्टकामुपदधाति । ४१ ॥ पूक्ष आघृणये स्वाकेति यथाकालं स्वयमेव पशाकुतोर्बुकोति । ४२ ॥ उभश भोमशेति यथाकाल मृणयेऽनुवाक्यो गणो गणः । ४३ । ॥ ४ ॥

॥ इति प्रवर्ग्ये चतुर्थः खण्डः ॥

अथातो दधिघर्मेण चरन्ति । १ । माध्यंदिने सवने अकृन्तेनगृणीयमाने दर्वेः प्रताल्य पशादाधिषव्य "गायत्रेण छन्द इति प्रथमस्य सवितो यजमानश्च । २ ॥ कोनवेदस्वेत्युक्ता "ज्योतिरसीत्युपयामे दत्वा नीय "आतं कविः आतं देवेभ्य इति प्रेष्यति । ३ ॥ यदि आतो बुकोतन यथआतो मनतनेति अथा स्थानं गत्वाआचयति । ४ । प्रत्याश्रुते "दधिघर्मस्य वेऽ..त प्रेष्यति । ५ ॥ यामन्द्रमिति प्रातःसवन यथकृतेन सर्वं बुकोति ॥ ताभ्या स्वाकृ। वषडित्यनवषकृते । ६ । उपयामे गृहीतं कुरात । ७ । मही गर्भापं

---

so alle cf. zu su 16, °सन्दोमुपकृष्य corr. cf. 4, 1, 31 3, 39 °संधामुपकृष्य P3 पूर्वेद्यु-मुपकृष्य d. ubr., इत्यौपधि° [धी° M2B] mss ausser P3 cf zu 4, 3, 39 — 38) उपदस्येत्प्र corr nach लपदस्येत्प्र [od. प] P3 उपादृश्यत्प्र d. ubr. वां corr पा alle, दैमा P3. आप्याय्य-मानः corr cf. 3, 6, 20 आयमानो NS अयमानो M2B [zur sicheren correctur des Pratika — RV. 1, 116, 25 vgl auch die citationsweise P3 प्रणादंसाञ्चगस्यात् d. i. anfang und ende des verses für प्र वां दैमा° . . ञ्चगम्याम्] — 39) लिप्येत NS (für *'blupadyeta'*), मा नो घर्म क्लरित corr. मानोघर्मेतिक्लरिव d. mss. [मा-नोघतेः । कृलिमातां citirt P3 d. i anfang und schluss für मा नो घर्म . . कृोडिमातां cf MS. IV, 133, 1. 6 u. TA. 4, 20, 2; zur correctur क्लरित hier u. 2, 5, 4, 24d s Vorwort]. — 40) cf. 3, 8, 2. — 41) यथाकपालं S, घर्मेष्टका-मुप° corr °काउप° d. mss. cf aber 4, 1, 20 u Ap Cr 15, 17, 5 (fehlt leider in P3) — — 42) cf su 10, पूक्ष आघृणये corr nach P3 zu su 10 वृक्ष|क्षा M2|आघृ|वृ S|णये d. mss, यथाकाले corr °ले d mss. — 43) °गणेऽन° corr cf Ap Cr 15, 19, 1 °गणोन° d mss

5 (cf MS. IV, 9, 13 fl; Ap Cr 13, 3, 3 fl 4, 1—5) — 1) *pracarati* 2, 4, 1, 20 [details zu diesem su gibt eben das vorhegende capitel] — 2) अकृन्तेन° corr गृकृन्तेन° d mss, गायत्रो mss ausser B cf zu 4, 1, 6 [von *upayamam* ab bis zum schluss ist dieses cap auch in P3 vertreten]. — 3) cf auch Âçv. Cr. 5, 13, 4 fl, Çankh. Cr 7, 16, 2 fl — 4) मनतनेति corr nach RV. 10, 179, 1 cf auch Ap. Cr. 13, 3, 4 मनवत्इति P3 मनुत्तइति d ubr. — 5) वषकृते P3 cf aber auch 4, 3, 26, ताभ्यां corr. ताभ्यः P3 तभ्यां M2B तभ्यां S तभ्यां N (mit vorhergeh बुकोतो mss ausser M2 für °ति ।) [ताभ्यां lässt sich ungezwungen aus

हूतोपहूतस्वेत्युक्त्वोपहूता उपहूतधर्मेति वा । ८ ॥ भूर्भुवः स्वर्मयि त्यादिति भवतस्ति । ९ । घर्ममुपयामं मार्ज्मालीये दर्भैः प्रतास्य दध्ना पूरयित्वोदस्य शुष्मादित्याहवनीय आदधाति । १० । उत्तमे ऽहन्यहर्गणाः । ११ ॥ नमो वाच इत्योषधिपाणायशात्वालाते मार्ज्मयते । १२ । ॥ ५ ॥

॥ इति प्रवर्ग्ये पञ्चमः खण्डः ॥

अथामुरिगव्यः । १ ॥ विघ्न विक्षिपे विधम इति तिस्रो "विघ्न एकीत्यष्टौ । २ । ये द्विष्यात्तस्य गवां मध्ये "विघ्ने विक्षिपे विधम इत्याहुत्य प्रागुदयान्निष्क्रम्य दक्षिणतो ग्रामस्य पशाद्वा शुचौ देशे स्वकृत इरिणे ऽग्निं प्रत्यास्तीर्य कृष्णायाः कृष्णानां व्रीहीणां पयसि स्थालीपाकं श्रपयित्वा । तस्मिन्नुपसमाधाय परिसमूह्य पर्युक्ष्य शरैः परिस्तीर्यामुञ्चत इति स्थालीपाकस्य कृत्वा । प्राक्तिस्विष्टकृतः शरभृष्टिना । दक्षिणस्योरोर्देशस्य सव्यमस्याङ्गं दक्षिणानि कॉस्यस्थलम् (?)। ३ । वृत्तमारूह्य ग्रामं नगरं जनपदं

---

allen mss. graphisch ableiten und stimmt zu 4, 3, 26, auf das unser su bezug nimmt, gut sc. *açvibhyām*; sonst konnte man auch an *tebhyaḥ* denken cf. TBr. 3, 7, 9, 4 Dass das verdorben überlieferte wort zum spruch gehört, ist nach aller analogie unzweifelhaft], वट् । इति (st. *vaṣaḍ iti*) P3. — 7) उपयमनभाजं mss. ausser P3. — 9) *tyādīti* corr. त्वद् P3 तादिति d. ubr [nach MS IV, 134, 5 ware *tad* zu corrigiren, aber *tyad* = TÂ. 4,21; TBr. 3, 7, 9, 4 hegt unseren mss. graphisch näher]. — 10) घर्मउपयामं P3 [asyndetische construction gerade im Pravargyakalpa ziemlich oft, vgl. auch zu 1, 2, 1, 18 u. sonst]. zu दध्ना so hier alle cf. zu 4, 4, 16, °त्याहवनीये so P3 °त्याघंग्राहवनीय d. ubr, निदधाति P3 (so besser?). — 11) °र्गणान्न|मो| M2B. — 12) इत्योषधि° mss. ausser P3 cf. zu 4, 3, 39, °लांते so N °लांत M2BS °ले P3.

6 (cf. MS. IV, 9, 17. 19): 1) °सुरि° so d. mss. [l. °सुर°? cf MS. IV, 21 ff.; es handelt sich jedenfalls um eine viehverhexung]. — 2) 1. विघ्ने so NS cf. sū 3 वघ्ने S2 विघ्नो M2B विघ्ने u विघ्नै Ne zu Mān Gr. 1, 4, 15 विघ्ने MS. IV, 135, 6, विक्षिपे so d. mss. विक्षिपे u. विक्षिप (*dto*) Ne zu Mān. Gr. l. c. विक्षिपेत् MS. l. c. (letzteres sicher falsch cf. v. l.: es sind vocative von kuhnamen), 2. विघ्न so B विघ्नो M2 विघ्ने NS, एकी° so NS पृक्षी° M2B. — 3) *kṛṣṇayāḥ* (sc. kuh) und *kṛṣṇ° vrīh°* asyndetisch construirt wie ähnlich oft cf. zu 4, 5, 10 [die wortfolge derselben mit *payasi sthāl°* überrascht im Mān. Gṛ. nicht cf. zu 4, 2, 3 wie auch zu Mān. Gr. 1, 11, 5], परिसमूह्य NS, °मुञ्चत corr. nach MS. IV,136,1 °मुञ्चत d. mss., शरभृष्टि-ना so d. mss. [l. °भृष्टीनां? cf. Çat. Br. 14, 9, 4, 11: hier freilich bei einem ganz anderen anlass], कॉस्यस्थलं [°स्थलं N] so d. mss. [? *dakṣiṇasyo 'ror* etc. scheint aus lauter

वा पं द्विष्यात्तं "ध्रुवोरित्यवेक्षेत । स मध्यो विनश्यति । ४ ॥ उद्यं तमसस्परीत्यादित्यमीक्षते । ५ । प्रत्येत्य "नमो वाच इत्योषधीपर्णामार्जयते मार्जयते । ६ । ॥ ६ ॥

॥ इति प्रवर्ग्ये षष्ठः खण्डः ॥

अथातरदीक्षामुपैष्यन्नुदगयने शुक्लेषु पुण्ये नक्षत्रे ऽन्यत्र नवम्याः प्रागस्तमयान्निष्क्रम्योत्तरतो ग्रामस्य पुरस्ताद्वा शुचौ देशे ऽक्लेन वासमा परिणद्धः सर्वरात्रं तिस्रस्त्रीशूद्रगवभिभाषमाणाः । १ । शोभूते ऽह्नि सूर्ये गां किरणं ब्राह्मणमुदकुम्भं च कन्यां पतिकामामिति निदर्शयेत् । २ । तत्रैवाग्निमुपसमाधाय चैत्यस्याश्वत्थस्याद्भ्यश्चतस्रः समिधः स्तिभिगवतीः सकृपलाशाः प्रादेशमात्रीः सर्पिषाप पर्यस्ताः "पृथिवी समिदिति स्वाकाराभ्यामभिघारयति । ३ ॥ यद्ये व्रतपत इति व्रतं प्रदाप्यादितः पञ्चविंशतिमनुवाकाननुवाचयेत् । ४ । परिणकृतं गां कांस्यं च गुरवे दद्यात् । ५ । न नक्तं भुञ्जीत । यदि भुञ्जीतापह्वलितं भुञ्जीत । ६ । अकृस्तिस्रोऽहोरात्रावासीनः । पर्वसु चैव स्यात् । ७ । एवमुक्तः संवत्सरं यस्त्रीन्पञ्च सप्त वा । त्रैविध्यकं च चरेत् । ८ । समाप्ते च तान्युत्सृज्य "नमो वाच इत्योषधीपर्णामार्जयते मार्जयते । ९ । ॥ ७ ॥

॥ इति प्रवर्ग्ये सप्तमः खण्डः ॥

---

stichwortern zu bestehen] — 4) *tam* gehört wohl nicht zu *dhruvor* [dieses muss, wenn kein Pratika vorliegt, ein schreckliches wort sein, sonst konnte man dafür ध्रुवोरु vermuthen]. — 6) इत्योषधि° corr. इत्योषधि° d mss wie 4, 5, 12 u sonst, मार्जयते (!) in M2B nicht wiederholt.

7 (cf MS IV, 9, 23–26, Âp Çr 15, 20 ff.): 1) °पैष्यन्नु° corr °पैष्यन्नु° d. mss, श्वोभूते corr. श्योभूते d. mss (cf. zu Mân. Gr. 1, 21, 1; 2, 1, 2), नवम्याः N cf zu Mân. Gr. l. c., स्त्रीशूद्रग° so d. mss, °भाष° corr °भाष्य° d. mss. [oder l. स्त्रीं शूद्रग° oder स्त्रीशूद्राव° c. med.; doch auch *strīçūdrānabhibhāṣyamāṇaḥ* wäre zulässig cf. 3, 8, 7, zur asyndetischen construction vgl. zu 4, 5, 10; cf. auch Âp. Çr 15, 20, 16] — 2) Die auffallende stellung des *ca* mag ihre erklärung durch Âp Çr 15, 20, 8 finden. — 3) स्तिभिगवतीः corr cf 1, 5, 1, 21 स्तित्रि° M2B [समिध|स्त्रिभिर्गव्यूतीः NS, सर्पिषाप पर्य° corr cf. Mân Çr. 1 c सर्पिर्विषर्य° NS सार्पविर्षर्य° M2B — 4) °विंशतिमनु° corr cf. zu 3, 8, 3 °विंशातयनु° NS °विंशतत्यनु° M2B wie Mân Gr 1, 23, 23 — 5) यदिभुंजीतास्यादेवंप्रत्वलितं M2B — 7a) पर्वसु-चैनमुक्तासंवत्सरं M2B, च so nach dem citat Nc zu Mân Gr 1, 23, 24 त्र M2B [fehlt in NS; *ca* ist nöthig, da *tran pañca sapta va* sich auf das folgende wie das vorhergehende bezieht, cf den comm zu Mân. Gr. l. c.] — 9) तान्युत्सृज्य corr. तान्युज्य S तात्युत्सृज्य d. ubr. (*tān* sc wohl *vratānu*), इत्योषधि° corr. इत्योषधि° d. mss. cf zu 4, 6, 6 u. sonst

ग्राम्येण स्वाध्यायमध्येष्यमाण उदगयने ज्योत्स्ने[1] शुक्लिपं पूर्वाह्णे[1] न नक्तं[1] न भुक्त्वा[1] न यामे[1] न शोणितं दृष्ट्वा वा मांसमन्यद्वामेध्यं पर्वसु च प्रतिषिद्धम्। १। प्रागस्तमयादविष्यमन्नमुपयुञ्जानः। २। प्रागुदग्वाग्विष्क्रम्योत्तरतो ग्रामस्य पुरस्ताद्वा शुचौ देशे विष्टरवाणयो ऽभिमुखास्तेदनुवत्तयो यथाकालं स्वाध्यायमधीत्य "नमो वाच इत्योषधिवाणयो मार्ज्मयन्ते। ३। सर्वत्र ऋक्सामयजुःप्रयोगे प्रतिपत्तिर्मार्ज्जनं च प्रतिपत्तिर्मार्ज्जनं च। ४। ॥ ८ ॥

॥ इति प्रवर्ग्ये ऽष्टमः खण्डः ॥

॥ इति मानवसूत्रे प्रवर्ग्यकल्पः समाप्तः ॥

---

8 (cf. Âp. Çr 15, 21): [1]) ज्योत्स्ने corr. ज्योत्स्ने d. mss. cf. zu 4, 7, 1, नग्रामेनशोणितं so NS नग्रामेणशोणितं M2B. — [3]) इत्योषधि° corr. इत्योषधि° d. mss. wie sonst cf. zu 4, 7, 9 u. a. — [4]) सर्वस्यऋक्सयं M2B, प्रतिप्रतिपतितामार्ज्जनंमार्ज्जनंच M2B.